

ZAŁOŻENIA STRATEGII ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ W WOJEWÓDZTWIE MAZOWIECKIM

Założenia Strategii odpowiadają na potrzebę całościowego spojrzenia na problematykę rozwoju społecznej przedsiębiorczości na Mazowszu, regionu najbardziej zróżnicowanego wewnątrz ze względu na występowanie podmiotów ekonomii społecznej (PES), dynamikę potrzeb, na które odpowiada aktywność PES oraz potencjał ich otoczenia i możliwych źródeł wsparcia. Jednocześnie, ponieważ ekonomia społeczna jest zjawiskiem przekrojowym, horyzontalnie łączącym różne dziedziny polityki społecznej oraz gospodarki, Strategia taka powinna wskazywać możliwości koordynowania polityk publicznych w tym zakresie finansowanych z takich źródeł, jak środki państwa, budżety JST oraz fundusze strukturalne (PO KL).

Z drugiej strony założenia do Strategii Rozwoju ES w istotny sposób mogą uzupełnić przygotowywany przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej Plan działań w tym obszarze. W ramach Priorytetu VII Promocja integracji społecznej, w podziałaniu 7.1.3 Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki wprowadzono od 1 czerwca 2010 roku nowy typ operacji (projektu) pod nazwą: opracowanie, realizacja i monitoring wieloletniego regionalnego planu działań na rzecz promocji i upowszechnienia ekonomii społecznej, oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w regionie. Zgodnie z Wytycznymi, Plan (program wojewódzki) powinien wyznaczyć podstawowe kierunki działań samorządu województwa w obszarze ekonomii społecznej, Program Operacyjny Kapitał Ludzki (Priorytet VII) należy traktować jako jedno z narzędzi możliwych do wykorzystania przy realizacji planu (programu), zwłaszcza w zakresie tworzenia (w wyniku konkursów) ośrodków wsparcia ekonomii społecznej oraz wsparcia na tworzenie podmiotów ekonomii społecznej.

Komplementarność obu produktów – Planu i Założeń Strategii – może mieć o tyle istotną wartość, że pierwszy z tych dokumentów będzie opracowany przez instytucję samorządową związaną silnie z tworzeniem i realizacją regionalnej polityki społecznej i

pomocy społecznej (związek instytucjonalny z ustawą o pomocy społecznej), natomiast autorami Założeń są głównie przedstawiciele środowiska pozarządowego i biznesowego.

Założenia Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej wskazują również dokumenty regionalne o charakterze planistycznym, w których elementy strategii rozwoju ekonomii społecznej powinny znaleźć swoje miejsce merytoryczne oraz odpowiednie dokumenty strategicznego/ operacyjnego źródła finansowania. Jest to niezbędne ze względu na fakt istnienia lub projektowania wielu regionalnych polityk sektorowych, które z różnych powodów nie obejmują, choć mogą i powinny, zjawisk związanych z rozwojem ekonomii społecznej w województwie. Także przygotowywana jedna z 9 strategii zintegrowanych do Długookresowej i Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju (do 2030 i 2020 r.), tj. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego wskazuje włączenie samorządów wojewódzkich jako kluczowego podmiotu, w programowaniu i realizacji wsparcia oraz rozwoju przedsiębiorczości społecznej na terenie danego województwa.

Pierwsze zapisy odnoszące się do wspierania sektora ekonomii społecznej na poziomie województwa mazowieckiego i angażowania podmiotów ekonomii społecznej w rozwój regionu można znaleźć w „Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2020 roku”. Podmioty ekonomii społecznej są wskazywane jako m.in. realizatorzy działań w obszarze celu dotyczącego rozwoju kapitału społecznego w tym w obszarze rozwiązywania problemów społecznych, przeciwdziałania bezrobociu w oparciu o aktywne formy aktywizacyjne, łagodzenia społecznych skutków długotrwałego bezrobocia. Ekonomia społeczna została wskazana także jako jeden z obszarów, którego ma dotyczyć wsparcie rozwojowe, które ma mieć przełożenie na wzrost atrakcyjności inwestycyjnej Mazowsza i przynieść wymierne efekty gospodarcze.

Dodatkowo mazowiecka Strategia Rozwoju ES powinna wpisywać się w tworzony i konsultowany obecnie Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES) przygotowywany przez Zespół ds. rozwiązań systemowych ekonomii społecznej. Tworzony obecnie Program Rozwoju Ekonomii Społecznej ma być programem rozwoju, w rozumieniu

art. 15, ust. 4 pkt 2 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2009 r. Nr 157, poz. 1240, z późn. zm.). Dokument ten ma mieć charakter operacyjno-wdrożeniowy w zakresie realizacji Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju oraz Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego oraz innych strategii rozwoju. Jako główny cel strategiczny KPRES wskazano: Do roku 2020 przedsiębiorstwa społeczne staną się dostrzegalnym podmiotem życia społeczno-gospodarczego w wymiarze lokalnym i regionalnym. Określono także cztery cele operacyjne:

- 1) Przywództwo – ekonomia społeczna jako trwały element polityk publicznych – na szczeblu krajowym (polityki sektorowe), jak i na szczeblu polityk regionalnych. Oznacza to m.in. uwzględnianie potencjału ekonomii społecznej w dokumentach i programach strategicznych oraz aktach prawnych jako istotnego instrumentu osiągania celów rozwojowych;
- 2) Otoczenie – przyjazne otoczenie ekonomii społecznej sprzyjające jej rozwojowi w zakresie: a) rozwiązań prawnych w tym w zakresie warunków współpracy podmiotów ekonomii społecznej z instytucjami publicznymi, b) rozwiązań finansowych, c) rozwiązań infrastrukturalnych wspierających powstawanie i rozwój podmiotów ekonomii społecznej;
- 3) Odpowiedzialna wspólnota – odnosząca się do trwałego powiązania przedsiębiorstw społecznych z aktywnością społeczności lokalnych w oparciu o działania, które oddziaływać będą na świadomość członków wspólnot lokalnych, przyczyniając się do wzrostu zainteresowania współpracą z przedsiębiorstwami społecznymi, wzmacniając wspólnoty lokalne i wyposażając je w instrumenty niezbędne do efektywnej współpracy z przedsiębiorstwami społecznymi. Wskazano tutaj także istotną rolę w powiązaniach kooperacyjnych na poziomie ponadlokalnym w oparciu o klastry, partnerstwa, franszyzy społeczne;
- 4) Kompetencje dla ekonomii społecznej – wsparcie w zakresie kształtowania umiejętności i postaw potrzebnych do funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych w obszarze przedsiębiorczości połączonej z umiejętnością współpracy, angażowania się w działalność na rzecz wspólnoty.

Dodatkowo w projekcie Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej wskazano w priorytecie I szczegółowe Działanie 1.2. Koordynacja polityki ekonomii społecznej na poziomie regionalnym. W związku ze wzrostem roli regionów w kreowaniu polityki rozwoju na poziomie województw mają zapadać istotne decyzje o charakterze: programowym, organizacyjnym i finansowym. W związku z tym mają być realizowane założone zadania:

- 1) włączenie ekonomii społecznej do strategii rozwoju województw w obszarach związanych z rynkiem pracy, integracją społeczną, rozwojem przedsiębiorczości oraz innowacji, rozwojem usług lokalnych oraz innymi priorytetami, w których możliwy jest regionalny rozwój ekonomii społecznej;
- 2) stworzenie, realizacja i monitoring we współpracy z kluczowymi interesariuszami wieloletnich planów na rzecz ekonomii społecznej będących programami wojewódzkimi na lata 2014 – 2020 określającymi działania władz regionalnych dotyczących szczególnie:
 - a) instytucjonalizacji zarządzania rozwojem ekonomii społecznej (m.in. wojewódzki zespół ds. ekonomii społecznej, fora współpracy z podmiotami ekonomii społecznej,
 - b) podstawowych kierunków rozwoju sektora ekonomii społecznej, w tym preferowanych we wsparciu finansowym,
 - c) stworzenia sieci infrastrukturalnego wsparcia ekonomii społecznej w województwie;
 - d) zaprojektowania mechanizmów współpracy samorządu województwa z samorządami powiatów i gmin w zakresie rozwoju ekonomii społecznej;
 - e) określenie mechanizmów współpracy na rzecz ekonomii społecznej między różnego rodzaju instytucjami, które mogą mieć wpływ na jej rozwój w regionie, m.in. pomiędzy ROPS, WUP a instytucjami zarządzającymi i wdrażającymi programy finansowane ze środków europejskich;

- f) określenia mechanizmów promocji idei ekonomii społecznej w województwie poprzez system edukacji formalnej dla dzieci i młodzieży oraz system edukacji formalnej i pozaformalnej dla dorosłych;
- 3) wyznaczenie w województwie jednostki odpowiedzialnej za koordynację działań związanych z ekonomią społeczną w obszarze działań władzy publicznej . (instytucje publiczne lub podmioty czy konsorcja publiczno-społeczne).

STRATEGIA ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ W WOJEWÓDZTWIE MAZOWIECKIM - ZAŁOŻENIA

Celem proponowanej Strategii, obejmującej okres 2013 - 2020, jest zwiększenie roli ekonomii społecznej w rozwoju regionalnym i lokalnym oraz rozwiązywaniu problemów lokalnych, a także wzrost liczby i potencjału przedsiębiorstw społecznych na Mazowszu.

Zakładamy, że po ponad 20. latach wdrażania inwestycji o charakterze infrastrukturalnym lokalne samorządy w województwie mazowieckim bardziej intensywnie niż dotychczas powinny zainteresować się możliwościami rozwojowymi oferowanymi przez przedsiębiorstwa społeczne, co powinno stać się głównym motorem rozwoju ekonomii społecznej. Podmioty ekonomii społecznej wpływają bowiem na integrację społeczności lokalnych i aktywność lokalną w sferze wartości (takich jak solidarność), jak i zaangażowania w rozwój ekonomiczny oparty m.in. na polityce zatrudnieniowej skierowanej głównie do osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy czy dostarczaniu usług, w tym usług społecznych (usług użyteczności publicznej).

Założenie to jest podstawą do zdefiniowania następujących celów osiągalnych do 2020 roku:

- zwiększenie nakładów finansowych kierowanych przez samorząd regionalny i samorządy lokalne na rozwój ekonomii społecznej

- zmniejszenie biurokracji i utrudnień, istotnych dla podmiotów gospodarki społecznej, pozostających w sferze decyzyjnej samorządu regionalnego i lokalnych samorządów
- zwiększenie udziału przedsiębiorstw społecznych w regionalnej gospodarce, w szczególności w obszarze świadczenia usług (w tym rynkowych) i produkcji towarów.

Za „Wytycznymi Ministra Pracy i Polityki Społecznej do przygotowania i realizacji wieloletniego regionalnego planu działań na rzecz promocji i upowszechnienia ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w regionie” z dn. 17 maja 2011 r. Strategia powinna wpłynąć na osiągnięcie w wybranym okresie kilkukilkunastu lat m.in. takich wskaźników jak:

- wzrost liczby podmiotów ekonomii społecznej w województwie oraz liczby osób w nich zatrudnionych (bez względu na podstawę i wymiar czasu pracy)
- wzrost liczby podmiotów ekonomii społecznej, którym zlecono realizację co najmniej jednej usługi spośród:
 - usług socjalnych (w tym usług dla osób niepełnosprawnych i dla osób starszych) na zasadach ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie
 - usług rynku pracy na zasadach ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie,
 - pozostałych usług na podstawie ustawy Prawo zamówień publicznych w wyniku zastosowania „klausul społecznych”
- zwiększenie liczby JST, które:
 - uwzględniły problematykę ekonomii społecznej w swoich dokumentach programowych
 - określiły możliwość zlecania usług społecznych podmiotom ekonomii społecznej w rocznych lub wieloletnich programach współpracy z organizacjami pozarządowymi
 - podpisały umowy partnerstwa publiczno-społecznego o współpracy
 - powierzyły podmiotom ekonomii społecznej realizację zadań publicznych na podstawie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie
- uzyskanie przez określoną liczbę podmiotów ekonomii społecznej działających na zasadach rynkowych dochodu lub nadwyżki bilansowej z działalności lub osiągnięcie pokrycia kosztów działalności

- zapewnienie funkcjonowania określonej liczby instytucji kompleksowo wspierających ekonomię społeczną w województwie.

Istotnymi wskaźnikami do osiągnięcia poprzez realizację Strategii powinny być również:

- trwałość zatrudnienia
- przeżywalność przedsiębiorstw
- potencjał ekonomiczny przedsiębiorstw
- realizacja i osiągnięcie konkretnych celów społecznych.

Podstawowe założenia systemu realizacji obejmować powinny zarządzanie programem, monitoring, ewaluację, sprawozdawczość oraz sposób koordynacji działań instytucji zaangażowanych w realizację programu.

DEFINICJA ZJAWISKA EKONOMII SPOŁECZNEJ

Pomimo tego, że spory definicyjne dot. ekonomii społecznej wciąż trwają, stała się ona już jednym z elementów polityki społecznej. Ekonomia społeczna łączy w sobie elementy przedsiębiorczości (związane z prowadzeniem działalności ekonomicznej i podejmowaniem ryzyka ekonomicznego) oraz elementy działalności społecznej, ukierunkowanej na maksymalizację zysku społecznego (aktywizacja osób wykluczonych społecznie bądź zagrożonych wykluczeniem, działalność na rzecz rozwoju lokalnego).

Przedsiębiorczość społeczna jest definiowana za pomocą kryteriów określonych przez międzynarodowy zespół badawczy sieci EMES (European Research Network). Kryteria ekonomiczne obejmują:

- prowadzenie w sposób względnie ciągły, regularny działalności w oparciu o instrumenty ekonomiczne
- niezależność, suwerenność instytucji w stosunku do instytucji publicznych
- ponoszenie ryzyka ekonomicznego
- istnienie choćby nielicznego płatnego personelu.

Kryteria społeczne:

- wyraźna orientacja na społecznie użyteczny cel przedsięwzięcia
- oddolny, obywatelski charakter inicjatywy
- specyficzny, możliwie demokratyczny system zarządzania
- możliwie wspólnotowy charakter działania
- ograniczona dystrybucja zysków.

Ekonomię społeczną wyróżniają takie aspekty jak:

1. nowe produkty lub nowa jakość produkowanych dóbr (innowacyjny charakter podejmowanych działań, uwzględnianie aspektów etycznych, równościowych)
2. nowe metody organizacji i/lub produkcji dóbr lub usług (włączanie różnorodnych partnerów, np. samorządu lokalnego, przedsiębiorców w tworzenie nowych miejsc pracy, zawiązywanie partnerstw lokalnych na rzecz rozwoju ekonomii społecznej)
3. interes społeczny lub socjalny obok działalności ekonomicznej (aktywizacja zawodowa i zatrudnienie osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy – osoby wykluczone społecznie lub zagrożone wykluczeniem; realizacja usług społecznie użytecznych)
4. reinwestowanie zysków w cel społeczny czy socjalny danego podmiotu ekonomii społecznej (zyski przeznaczone są na dalszy rozwój przedsiębiorstwa społecznego bądź społeczności lokalnej)
5. zarządzanie podmiotem ekonomii społecznej bądź system jego wartości odzwierciedla jego społeczny charakter (partycypacja w zarządzaniu).

Dodatkowo sektor ekonomii społecznej stymuluje zaangażowanie wolontariackie, stosuje elastyczne formy zatrudnienia.

Sektor ekonomii społecznej (przedsiębiorczości społecznej) jest dosyć zróżnicowany - nie tylko w sferze instytucjonalnej (różnorodność podmiotów), ale także w obszarach podejmowanej działalności, uwzględniającej potrzeby społeczne (aktywizacja i zatrudnienie osób mających istotne trudności na rynku pracy, działalność ukierunkowana na wsparcie rozwoju lokalnego). W takim rozumieniu polski sektor ekonomii społecznej obejmuje

zróżnicowane podmioty, do których – obok wielu innych, jak klauzury, partnerstwa lokalne i inne – zaliczane są przede wszystkim:

- organizacje pozarządowe – reprezentowane głównie przez stowarzyszenia i fundacje. Te ostatnie mogą być tworzone dla realizacji celów społecznie lub gospodarczo użytecznych, ale nie zarobkowych (Ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 roku o fundacjach, Dz. U. z 1984 r., Nr 21, poz. 97 z późn. zm.). Fundatorami mogą być osoby fizyczne bądź prawne. Kapitał założycielski fundacji mogą stanowić m.in. środki pieniężne, papiery wartościowe, rzeczy ruchome i nieruchomości. Fundacja może prowadzić działalność gospodarczą na rzecz realizacji swoich celów statutowych (dochód przeznaczany na realizację działalności statutowej). Stowarzyszenia natomiast są dobrowolnymi, samorządnymi, trwałymi zrzeszeniami o celach niezarobkowych (Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 roku Prawo o stowarzyszeniach, Dz. U. z 1989 r., Nr 20, poz. 104 z późn. zm.). Stowarzyszenie może także prowadzić działalność gospodarczą, wtedy dochód przeznaczony jest na realizację celów statutowych. Działalność gospodarcza prowadzona przez organizacje pozarządowe może być związana z ich misją czy celem działania. Bardzo często organizacje działające na rzecz osób wykluczonych społecznie zatrudniają je w ramach prowadzonych przez nie działalności gospodarczych (aktywizują te osoby w obszarze społecznym i zawodowym). Ekonomizacja działań organizacji pozarządowych stała się już faktem – coraz więcej z nich podejmuje działalność gospodarczą w sferze usług (np. dostarczanie usług opiekuńczych dla osób starszych czy niepełnosprawnych) bądź w sferze produkcji dóbr (np. produkcja mebli, przetwórstwo owoców i warzyw);
- warsztat terapii zajęciowej (WTZ) tworzony na podstawie Ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 1997 r., Nr 123, poz. 776 z późn. zm.). WTZ jest wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo placówką, która stwarza osobom niepełnosprawnym, niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej. Warsztaty mogą być tworzone przez organizacje pozarządowe lub inne podmioty. WTZ mogą osiągać dochody ze sprzedaży produktów i usług wykonywanych przez ich uczestników w ramach realizowanego programu terapii.

Jednakże działalność ich nie stanowi działalności gospodarczej i jest działalnością o charakterze niezarobkowym;

- zakład aktywności zawodowej (ZAZ), w którym zatrudnione są osoby z określonymi stopniami niepełnosprawności (70% osób tam pracujących). Zadaniem ZAZ jest aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych (zatrudnienie i szkolenia zawodowe) oraz wspieranie ich w ramach rehabilitacji i oddziaływań terapeutycznych. ZAZ ma przygotować zatrudnione w nim osoby niepełnosprawne do podjęcia zatrudnienia na otwartym rynku pracy i prowadzenia niezależnego życia;
- centrum integracji społecznej (CIS) tworzone na podst. Ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. z 2003 r., Nr 122, poz. 1143 z późn. zm.) ma na celu reintegrację zawodową i społeczną osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. CIS realizują usługi dot. kształcenia umiejętności pozwalających na pełnienie ról społecznych i osiąganie powszechnie przyjętych pozycji społecznych, nabywanie umiejętności zawodowych oraz przyuczenia do zawodu, przekwalifikowania lub podwyższenia kwalifikacji zawodowych, naukę planowania życia i zaspokajania własnych potrzeb gł. poprzez wykonywanie pracy zarobkowej. CIS może prowadzić działalność wytwórczą, handlową lub usługową jako działalność gospodarczą lub statutową działalność odpłatną pożytku publicznego;
- klub integracji społecznej (KIS) tworzony na mocy Ustawy o zatrudnieniu socjalnym. W KIS prowadzi głównie działania pomocowe ukierunkowane na znalezienie pracy, przygotowanie do podjęcia zatrudnienia, prace społecznie użyteczne, roboty publiczne, działania samopomocowe;
- spółdzielnia socjalna, która jest przedsiębiorstwem prowadzonym w oparciu o wspólną, osobistą pracę jego członków. Spółdzielnia socjalna działa na rzecz reintegracji społecznej i zawodowej jej członków (odbudowanie i podtrzymanie umiejętności uczestniczenia w życiu i społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych oraz zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy). Obok prowadzenia działalności gospodarczej spółdzielnia może prowadzić działalność społeczną i kulturalnooświatową na rzecz swoich członków oraz ich środowiska lokalnego. Może także prowadzić działalność społecznie użyteczną w

sferze zadań publicznych wskazanych w ustawie z dnia 24 kwietnia o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2003 r., Nr 96, poz. 873 z późn. zm.). Oznacza to, że spółdzielnia socjalna może także realizować zadania publiczne w oparciu o prowadzone otwarte konkursy ofert. Spółdzielnię socjalną mogą założyć: osoby bezrobotne, bezdomne, uzależnione od alkoholu bądź narkotyków po zakończeniu programu psychoterapii, osoby zwalniane z zakładów karnych, uchodźcy realizujący program integracji, osoby chore psychicznie, niepełnosprawne;

- spółdzielnia socjalna utworzona przez osoby prawne, którą zgodnie z zapisami Ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 roku o spółdzielniach socjalnych (Dz. U. z 2006 r., Nr 94, poz. 651 z późn. zm.) mogą założyć inne osoby, o ile ich liczba nie przekracza 50% ogólnej liczby założycieli, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, kościelne osoby prawne. W przypadku spółdzielni socjalnej założonej przez osoby prawne założycielami powinny być minimum dwa podmioty prawne. W przypadku spółdzielni socjalnej osób prawnych jej założyciele są zobowiązani do zatrudnienia co najmniej pięciu osób spośród osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, w terminie sześciu miesięcy od dnia wpisu spółdzielni socjalnej do Krajowego Rejestru Sądowego. Osoby te po dwunastu miesiącach zatrudnienia w spółdzielni mogą stać się również jej członkami lub pozostaną jej pracownikami na dotychczasowych zasadach. Spółdzielnia osób prawnych może udzielić poręczenia pożyczek, kredytów, zabezpieczenia zwrotu otrzymanej refundacji, a także środków na podjęcie działalności gospodarczej, założenie lub przystąpienie do spółdzielni socjalnej;
- spółki z ograniczoną odpowiedzialnością nienastawione na zysk (spółki kapitałowe non profit). Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością może być utworzona w każdym prawnie dopuszczalnym celu, więc może mieć także cele społeczne. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2003 r., Nr 96, poz. 873 z późn. zm.) określa, że spółki z o.o. mogą prowadzić działalność pożytku publicznego, o ile nie działają w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do podziału między swoich udziałowców, pracowników;

- spółka wodna tworzona na podstawie Ustawy z dnia 18 lipca 2001 roku Prawo wodne (Dz. U. z 2001 r., Nr 115, poz. 1229 z późn. zm.) przez osoby fizyczne bądź prawne. Jej podstawowym celem jest zaspokajanie niektórych potrzeb w zakresie gospodarowania wodami (m.in. w zakresie zapewnienia wody dla ludności, w tym uzdatniania i jej dostarczania, ochrony wód przed zanieczyszczeniami, w tym odprowadzania ścieków, ochrony przeciwpowodziowej, melioracji wodnych). Spółki wodne podlegają nadzorowi starosty, który kontroluje legalność ich działania poprzez kontrolę zgodności uchwał z prawem lub statutem. Nie działają w celu osiągnięcia zysku, ale mogą wypracowywać zysk netto, który musi być przeznaczony na cele statutowe spółki. Spółki wodne utrzymują się ze składek członkowskich, ale mogą otrzymywać dotacje podmiotowe z budżetu państwa oraz dotacje jednostek samorządu terytorialnego. Spółka wodna jest formą organizacyjną odrębną od spółek cywilnych (działających w oparciu o kodeks cywilny) oraz od spółek prawa handlowego (działających w oparciu o kodeks spółek handlowych). Ze względu na wykonywane przez spółki zadania, wykazują one podobieństwo do przedsiębiorstw użyteczności publicznej, bowiem urządzenia melioracji wodnych zarządzane przez spółki wodne służą do zapewnienia wody ludności, ochronie przed powodzią, zanieczyszczaniem, do prowadzenia racjonalnej gospodarki na terenach zmeliorowanych, wykorzystywania wody do celów przeciwpowodziowych.
- Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych (TUW) ukierunkowane na działalność na rzecz swoich członków (ubezpiecza członków na zasadzie wzajemności). TUW działa nie dla zysku – składki członkowskie mają jedynie pokrywać wypłacane świadczenia oraz koszty działalności.

Powyższe zestawienie, obejmujące zarówno WTZ czy KIS na tej samej zasadzie, co spółdzielnie czy spółki, może prowadzić do pewnej konfuzji, stąd w projektowanej Strategii należy tak przedstawić różne formy prawne podmiotów ekonomii społecznej, które znacznie mocniej ukazuje źródła i efekty tej różnorodności.

Podmioty ekonomii społecznej o wiele częściej niż inne podmioty działające w sferze gospodarczej podejmują działalność na rzecz rozwoju lokalnego. Wynika to z ich głębokiego osadzenia lokalnego, wynikającego np. z zatrudniania lub prowadzenia działalności na rzecz osób z najbliższego środowiska, usług oferowanych na rynek lokalny, wytwarzania produktów w oparciu o tradycje lokalne czy regionalne (np. wypiekanie chleba, przetwórstwo rolno-spożywcze), produkcji lub dostarczania usług zaspokajających potrzeby danej społeczności lokalnej (czy to indywidualnych klientów czy instytucjonalnych, w tym instytucji samorządowych). Podmioty ekonomii społecznej mogą więc dostarczać towary i usługi, na które jest popyt w danej społeczności lokalnej (np. usługi opiekuńcze dla wzrastającej liczby osób starszych, chorych, usługi transportowe dla osób niepełnosprawnych, prowadzenie taniej jadłodajni czy sklepu z rzeczami używanymi, usługi sprzątające), usługi, które ożywiają lokalną przedsiębiorczość, wpływają na jej rozwój (np. prowadzenie wioski tematycznej, agroturystyki, organizowanie wydarzeń i działalności atrakcyjnej dla turystów, prowadzenie pensjonatu).

Dodatkowo wszystkie te przedsięwzięcia w dużej mierze oparte są o pracę osób mających trudności ze znalezieniem i utrzymaniem pracy (np. osoby długotrwale bezrobotne, niepełnosprawne, chore psychicznie, wychodzące z uzależnienia, opuszczające zakład karny). Nie bez znaczenia jest tu rola integrującą te osoby ze społecznością lokalną (usamodzielnienie, aktywizacja społeczna, współodpowiedzialność za dane przedsięwzięcie) i wspierającą działania podejmowane w obszarze pomocy społecznej i aktywizacji zawodowej. Podmioty ekonomii społecznej mogą stanowić przejściowe miejsce pracy czy aktywizacji zawodowej (np. uczestnictwo w warsztatach terapii zajęciowej, klubie integracji społecznej, zatrudnienie socjalne oparte o działalność centrum integracji społecznej, zatrudnienie w zakładzie aktywności zawodowej) czy wspierać i aktywizować pracowników w formule stałego i docelowego miejsca pracy.

Podmioty ekonomii społecznej wpływają na lokalny rynek pracy – tworzą nowe miejsca pracy, stymulują wzrost zatrudnienia, w tym osób mających istotne problemy w znalezieniu i utrzymaniu pracy. Kwestie zatrudnieniowe mogą być szczególnie istotne w

małych gminach, czy na wsiach gdzie potencjał społeczno-ekonomiczny jest dosyć niski. Wymiar innowacyjny działalności w obszarze ekonomii społecznej stanowi istotny czynnik rozwoju opartego na wykorzystaniu, nierzadko nieodkrytych bądź niepromowanych zasobach i walorach lokalnych.

W przypadku ekonomii społecznej bardzo często podkreślane są jej walory aktywizacyjne, czy to na poziomie wykorzystania lokalnych zasobów (np. ludzkich, kulturowych), mobilizowania społeczności lokalnej (w sferze np. usług wzajemnościowych, angażowania społeczności do działań na rzecz dobra wspólnego), powiązań i sieci lokalnych na rzecz wzmacniania efektów społecznych przedsięwzięć podejmowanych w obszarze ekonomii społecznej (klastry, partnerstwa oparte o współpracę przedsiębiorstwa społecznego, społeczności lokalnej, w tym samorządu lokalnego i lokalnego biznesu).

Coraz częściej słychać już o sukcesach w prowadzeniu przedsięwzięć ekonomii społecznej. Przykładem sukcesu jest największy kompleks turystyczny w Polsce „Jurapark” w Bałtowie, proponujący szereg atrakcji turystycznych i krajoznawczych. Działalność ta zaczęła się od utworzenia parku dinozaurów, gdzie zatrudniano osoby pozostające bez pracy. Dziś przedsięwzięcie przerosło oczekiwania jego organizatorów. Park jurajski powiększył się o zwierzyniec, ścieżki edukacyjno-przyrodnicze, kino 5D, ośrodek jazdy konnej. Przedsięwzięcie to przyczyniło się do rozwoju innych form działalności, związanych głównie z obsługą ruchu turystycznego w miejscowości Bałtów. Powstały nowe miejsca pracy: miejsca noclegowe, punkty gastronomiczne. W kontekście tego przedsięwzięcia można także myśleć już o franszyzie społecznej, która zakłada pomnażanie osiągania celów społecznych.

Zakorzenie podmiotów ekonomii społecznej w społeczności lokalnej obejmuje zatem:

1. przynależność do tej samej społeczności – angażowanie członków społeczności w działalność organizacji pozarządowej, czy innego podmiotu ekonomii społecznej oraz włączanie się w działania na rzecz społeczności lokalnej wykraczające poza wymiar ekonomiczny podmiotu z kręgu ekonomii społecznej

2. klientów pochodzących z danej społeczności, ale także osoby zatrudnione w danym podmiocie ekonomii społecznej
3. oferty skierowanej do społeczności
4. partnerów, za pomocą których realizują swoje przedsięwzięcia (np. samorząd lokalny).

Pomimo tego, że przedsięwzięcia z zakresu ekonomii społecznej są obecne na poziomie lokalnym (ekonomia zorientowana na wspólnotę), wciąż są niedostrzegane bądź niedoceniane przez samorządy lokalne czy regionalne. Rozwój lokalny wciąż jest postrzegany w kategoriach rozwoju gospodarczego. Nie podchodzi się do niego jako do ożywienia i całościowego rozwoju społeczności lokalnej. Ekonomia społeczna buduje zasoby społeczności lokalnych w oparciu o wspólnotowe działania, wspieranie rozwoju w tym w obszarze dostarczania dóbr i usług, zapobieganie wykluczeniu społecznemu osób z grup marginalizowanych. Nurt przedsiębiorczości społecznej nie jest dostatecznie akcentowany w działalności strategicznej samorządów - na poziomie planowania strategicznego, jak i samej działalności w obszarach strategicznych, takich jak polityka społeczna czy rozwój gospodarczy z wykorzystaniem działań na rzecz zrównoważonego rozwoju, zwiększania spójności społecznej, a w efekcie wzrostu jakości życia na poziomie lokalnym.

Podsumowując, najogólniej ekonomię społeczną można określić jako działalność gospodarczą ze społecznymi celami ukierunkowanymi na niwelowanie wykluczenia społecznego, bądź rozwój społeczności lokalnej. Działalność w sferze ekonomii społecznej skupiona jest z jednej strony na osiąganiu celów społecznych przy wykorzystaniu działalności ekonomicznej oraz jednoczesnym osiąganiu efektów w działalności gospodarczej prowadzonej z wykorzystaniem instrumentów będących własnością społeczną i wspierających wspólnotę lokalną. Wartość ekonomii społecznej to praktyczny sposób rozwiązywania problemów społecznych na poziomie lokalnym, ale także podejście do działalności ekonomicznej wykorzystywanej jako narzędzie aktywizujące w wymiarze jednostkowym, organizacji/institucji i społeczności lokalnej.

Sektor ekonomii społecznej opiera się bardzo często na sieci współpracy – partnerstwie lokalnym, międzysektorowym, partnerstwie na rzecz rewitalizacji społecznej. Szansą dla niego jest także tworzenie klastrów – sieci współpracujących ze sobą podmiotów działających na danym terytorium geograficznym. Co istotne, podmioty te dzięki współpracy i wzajemnych powiązaniach budują swoją pozycję ekonomiczną na rynku, uzupełniają swoją ofertę, wykorzystując efekt swoistej synergii. Podstawowym założeniem sieci współpracy i klastra jest kooperacja, zaufanie i współzależność. Wzajemne działanie podmiotów w oparciu o klaster czy partnerstwo oparte jest w tym wypadku na uzupełnianiu i wzmacnianiu ich działań w obszarze aktywizacyjnym i ekonomicznym. Istotną cechą tego typu działań jest współpraca horyzontalna i brak elementów konkurencji w obszarze współpracy oraz określenie zasad współdziałania (w oparciu o elastyczną umowę). Klastry opierają swoje działania o innowację i bardzo często w ich działania włączane są ośrodki akademickie. Podmioty w nim uczestniczące wytwarzają nową jakość w oparciu o wzajemne wzmacnianie swoich działań ekonomicznych czy społecznych.

Cechy charakterystyczne klastra obejmują:

- bliskość geograficzną – podmioty wchodzące w skład klastra są blisko zlokalizowane na danym terenie (gmina, powiat, region)
- różnorodność związków pomiędzy podmiotami należącymi do klastra (np. uzupełnianie oferty, przepływ informacji, zakup usług)
- związek pomiędzy podmiotami jest czymś więcej niż typowe relacje rynkowe (innowacje, rozwój lokalny),
- występowanie korzyści ze współpracy i bliskiej lokalizacji w ramach podmiotów wchodzących w skład klastra.

Klaster w obszarze ekonomii społecznej ma na celu integrację i konsolidację działań podmiotów ekonomii społecznej, poprzez podejmowanie wspólnych przedsięwzięć, wzajemną wymianę informacji, wspólną promocję, co pozwoli na uzyskanie tzw. efektu wzmocnienia i synergii. Czynniki determinujące rozwój klastra odnoszą się do trzech wymiarów: horyzontalnego, wertykalnego i liniowego. Wymiar horyzontalny odwołuje się

do kontekstu jednostkowego (w oparciu o pracowników, osoby zaangażowane w zarządzanie i działanie podmiotów wchodzących w skład klastra), gdzie fundamentem jest budowanie więzi i relacji w oparciu o zaufanie. Wymiar wertykalny z kolei odwołuje się do tworzenia relacji oraz powiązań gospodarczych i społecznych w strukturze poziomej poprzez kooperację i współpracę w ramach sektora gospodarczego, samorządowego i pozarządowego/ekonomii społecznej. Wymiar liniowy to z kolei sieciowanie lokalnych aktorów sceny społeczno-gospodarczej. Wymiar ten jest przestrzenią, w której następuje największa interakcja między poszczególnymi uczestnikami klastra i ma ona charakter zadaniowy i edukacyjny.

Przykładem działań w obszarze budowania sieci współpracy jest Garncarska Wioska we wsi Kamionka pod Nidzicą. Garncarska Wioska, w ramach której prowadzona jest pozarolnicza działalność gospodarcza, oparta jest o stare, ginące zawody rzemieślnicze, tradycyjne technologie i zwyczaje. Przedsiębiorstwo to może rozwijać się dzięki współpracy kilkunastu organizacji i podmiotów prowadzących działalność gospodarczą. Wszystkie te podmioty skupione są pod jedną marką „Garncarska Wioska” – w ramach której prowadzone są usługi i produkcja w zakresie garncarstwa, krawiectwa, produkcji papieru czerpanego, zielonej turystyki i agroturystyki. Dzięki współpracy powstała wioska tematyczna i marka związana z lokalnymi tradycjami i ginącymi zawodami. Działania te oparte są o zaangażowanie mieszkańców wioski (często osoby pozostające długotrwale bez pracy), rozwój lokalny (stymulują powstawanie i działanie małych, miejscowych przedsięwzięć gospodarczych – m.in. miejsca noclegowe, usługi gastronomiczne, krawieckie).

WYZWANIA I SZANSE STOJĄCE PRZED PARTNERAMI PUBLICZNYMI I PRYWATNYMI W OBSZARZE ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ NA MAZOWSZU

Ogólna charakterystyka województwa mazowieckiego

Województwo mazowieckie obejmuje blisko 11,5% kraju (pow. 35 558 km kw.). Zamieszkuje w nim blisko 14% mieszkańców kraju (ok. 5239,2 tys. osób). W skład

województwa mazowieckiego wchodzi 37 powiatów, 5 miast na prawach powiatu oraz 314 gmin (229 wiejskich, 50 miejsko-wiejskich i 35 miejskich). To tutaj wytwarzane jest 22% PKB. W okresie 2007 – 2010 w województwie mazowieckim odnotowano najwyższy poziom PKB (w 2010 roku – 311,4 mln zł). Najwyższy poziom produktu krajowego brutto na 1 mieszkańca w 2010 r. odnotowano w województwie mazowieckim (59,5 tys. zł, co stanowiło 161% średniej krajowej). Jednakże należy zauważyć, że województwo mazowieckie w sferze gospodarki jest pełne kontrastów.

Pomiędzy powiatami występują znaczące dysproporcje finansowe. Najbogatsze powiaty to warszawski i płocki, najbiedniejsze - ostrołęcki, ciechanowski i siedlecki. Mazowsze jest największym województwem, liderem przedsiębiorczości, pierwszym pod względem dynamiki rozwoju ekonomicznego i aktywności gospodarczej. Największy potencjał gospodarczy ma Warszawa. To tu koncentruje się życie gospodarcze, naukowe, kulturalne. To także tutaj odnotowuje się największy regionalny rynek pracy – blisko 2,2 mln osób (15,2% osób pracujących w Polsce). Dominuje rynek usług, w którym zatrudnionych jest 65% osób pracujących. Stopa bezrobocia kształtuje się na poziomie 10% (dane GUS, marzec 2011). Jednocześnie na Mazowszu występuje duże zróżnicowanie terytorialne stopy bezrobocia. W Warszawie wynosi ona 1,9%, w podregionie warszawsko-wschodnim – 5,3%, a w podregionie warszawsko-zachodnim - 8,9%. Zdecydowanie najtrudniejsza sytuacja jest w podregionie radomskim, gdzie stopa bezrobocia wynosi 19,6% (m. Radom – 19%, powiat radomski – 26%, powiat szydłowiecki – 30,8%). Szacuje się, że 20% mieszkańców województwa mazowieckiego żyje w ubóstwie. Najwyższy poziom ubóstwa odnotowuje się w powiecie przasnyskim, ostrołęckim, przysuskim i szydłowieckim (są to powiaty, w których przeważa ludność wiejska).

Ekonomia społeczna w województwie mazowieckim

Rozpatrując sektor ekonomii społecznej na Mazowszu należy wziąć pod uwagę jego zróżnicowanie wewnętrzne, jak i odnoszące się do aspektów geograficznych związanych z koncentracją większości działań w centralnej części województwa. Dla przykładu, za danymi pochodzącymi z badania sektora pozarządowego w Polsce, mazowieckie jest jednym z

województw, w których liczba organizacji pozarządowych jest stosunkowo duża w stosunku do liczby mieszkańców. W woj. mazowieckim zarejestrowanych jest około 15 tys. stowarzyszeń i fundacji, przy czym 9,5 tys. z nich to organizacje z Warszawy. Do tego zdecydowana większość organizacji warszawskich działa jednak na skalę ogólnopolską.

W województwie mazowieckim, za danymi wskazanymi w „Diagnozie stanu zastanego w dziedzinie polityki, pomocy i integracji społecznej. Bilans otwarcia”, przygotowanej przez Obserwatorium Integracji Społecznej w województwie mazowieckim, obecnie działają m.in.:

- 4 zakłady aktywności zawodowej,
- 32 spółdzielnie socjalne,
- 6 centrów integracji społecznej,
- 113 klubów integracji społecznej,
- 67 warsztatów terapii zajęciowej.

Do tych danych należy także dodać informacje dotyczące sektora pozarządowego na Mazowszu. Zarejestrowanych jest tu ok. 15 tys. stowarzyszeń i fundacji, przy czym w Warszawie zlokalizowanych jest 9,5 tys. organizacji (zdecydowana większość z nich działa na skalę ogólnopolską). Województwo mazowieckie przoduje także w liczbie organizacji w stosunku do liczby mieszkańców.

ROLA SAMORZĄDÓW W ZAKRESIE WSPIERANIA ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ

Samorządy lokalne i regionalne, tworząc polityki rozwoju na poziomie programowania, jak i realizacji, powinny w większym stopniu skorzystać z potencjału i zasobów sektora ekonomii społecznej. Podmioty ekonomii społecznej są ulokowane głównie na poziomie lokalnym, kierując swoją ofertę do społeczności lokalnych, angażując w swoje działania osoby i grupy wymagające wsparcia, aktywizując je społecznie i zawodowo i bazując na lokalnym potencjale, w tym szeroko ujmowanych zasobach.

Samorząd regionalny, jak i samorządy lokalne, dysponują możliwościami i narzędziami, które mogą stymulować i wspierać sektor ekonomii społecznej. Należy mieć na uwadze, że ekonomia społeczna dysponuje swoistą wartością dodaną – nie tylko dostarcza towary i usługi, ale także wyrównuje szanse i zmniejsza nierówności w obszarach społecznych.

Rola samorządów we wspieraniu podmiotów ekonomii społecznej może opierać się na m.in.:

- zlecaniu do realizacji zadań publicznych, w tym tworzeniu funduszy wkładu własnego
- udzielaniu pożyczek, poręczeń
- zakupie usług i towarów przy wykorzystaniu tzw. klauzul społecznych
- tworzeniu partnerstw lokalnych
- stymulowaniu rozwoju i systemu wsparcia ekonomii społecznej (np. poprzez wspieranie powstawania i działania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej).

Zlecanie zadań publicznych oraz tworzenie funduszy wkładu własnego

Zlecanie do realizacji zadań publicznych odbywa się na podstawie zapisów art. 5 i 11 Ustawy z dnia 24 kwietnia 2004 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz. U. z 2010 r., Nr 234, poz. 1536 z późn. zm.). Zlecanie zadania publicznego odbywa się poprzez otwarty konkurs ofert. Formy zlecania obejmują:

- powierzanie wykonywania zadań publicznych, wraz z udzieleniem dotacji na całościowe finansowanie ich realizacji
- wspieranie wykonywania zadań publicznych, wraz z udzieleniem dotacji na dofinansowanie ich realizacji (tj. finansowanie częściowe).

Zapisy ustawy w art. 5 ust. 1 jasno określają, że zadania publiczne, obok organizacji pozarządowych, mogą być także realizowane przez: spółdzielnie socjalne, spółki akcyjne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, które nie działają w celu osiągnięcia zysku i przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do

podziału pomiędzy swoich członków, udziałowców, akcjonariuszy i pracowników. Zadania publiczne wiążą się z zaspokajaniem potrzeb społecznych, w tym tych na poziomie lokalnym.

Podmioty ekonomii społecznej, w tym organizacje pozarządowe stają się istotnymi realizatorami usług publicznych zlecanych przez samorządy. Zakres zadań, które mogą być zlecane określa art. 4 ust. 1 ustawy o pożytku publicznym i o wolontariacie. Są to m.in. w odniesieniu do podmiotów ekonomii społecznej i zakresu ich działania obszary:

- pomocy społecznej, w tym pomocy rodzinom i osobom w trudnej sytuacji życiowej oraz wyrównywania szans tych rodzin i osób,
- działalności na rzecz integracji i reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- ochrony i promocji zdrowia,
- działalności na rzecz osób niepełnosprawnych,
- promocji zatrudnienia i aktywizacji zawodowej osób pozostających bez pracy i zagrożonych zwolnieniem z pracy,
- działalności na rzecz równych praw kobiet i mężczyzn,
- działalności na rzecz osób w wieku emerytalnym,
- działalności wspomagającej rozwój gospodarczy, w tym rozwój przedsiębiorczości,
- działalności wspomagającej rozwój wspólnot i społeczności lokalnych,
- wypoczynku dzieci i młodzieży,
- kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego,
- wspierania i upowszechniania kultury fizycznej,
- ekologii i ochrony zwierząt oraz ochrony dziedzictwa przyrodniczego,
- turystyki i krajoznawstwa,
- promocji i organizacji wolontariatu,
- działalności na rzecz rodziny, macierzyństwa, rodzicielstwa, upowszechniania i ochrony praw dziecka,
- przeciwdziałania uzależnieniom i patologiom społecznym,
- działalności na rzecz organizacji pozarządowych oraz podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3.

Administracja publiczna zlecając zadania powinna kierować się zasadą efektywności, tj. dokonać wyboru najefektywniejszego sposobu wykorzystania środków publicznych przestrzegając zasad uczciwej konkurencji oraz stosując wymogi określone w ustawie o finansach publicznych.

Na wniosek organizacji pozarządowej lub podmiotu wymienionego w art. 3 ust. 3 ustawy (w tym spółdzielni socjalnej) samorząd może zlecić, z pominięciem otwartego konkursu ofert, realizację zadania publicznego o charakterze lokalnym lub regionalnym. Zadanie to musi jednak spełniać łącznie następujące warunki:

- wysokość dofinansowania lub finansowania zadania publicznego nie może przekroczyć kwoty 10 tys. zł,
- zadanie publiczne ma być realizowane w okresie nie dłuższym niż 90 dni.

Ten tryb zlecania zadań określany jest często jako tzw. mała dotacja. Łączna kwota środków finansowych przekazanych w ten sposób tej samej organizacji pozarządowej lub temu samemu podmiotowi wymienionemu w art. 3 ust. 3 w danym roku kalendarzowym nie może przekroczyć kwoty 20 tys. zł. Przy tym wysokość środków przekazanych w tym trybie nie może przekroczyć 20% planowanych dotacji na realizację zadań publicznych w danym roku budżetowym.

Dodatkowo możliwości zlecania zadań publicznych określono w art. 221 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. z 2009 r., Nr 157, poz. 1240 z późn. zm.). Daje ona możliwość zlecania innych zadań niż określone w ustawie o pożytku publicznym i o wolontariacie jeżeli są przeznaczone do realizacji celów społecznych i są związane z realizacją zadań danej jednostki samorządu. W tym wypadku tryb postępowania o zlecenie zadania, sposób jego rozliczenia oraz kontroli jego wykonywania określa na mocy uchwały organ stanowiący samorządu. W ten sposób mogą być zlecone m.in. zadania własne gminy w zakresie utrzymania czystości i porządku czy utrzymania urządzeń sanitarnych, wysypisk i unieszkodliwiania odpadów komunalnych

Obok zlecania do realizacji zadań publicznych samorządy mogą także tworzyć fundusze wkładu własnego dla organizacji pozarządowych i podmiotów ubiegających się o realizację zadań, na które otrzymywana jest ok. 80 – 90% dotacja. Fundusze wkładu własnego mogą być tworzone w formule wsparcia realizacji zadania publicznego. Odnoszą się one do zabezpieczenia środków publicznych, samorządu województwa bądź samorządu lokalnego, w zakresie dofinansowania zadania w postaci wkładu własnego do projektów finansowanych z funduszy zewnętrznych.

Fundusz taki jest prowadzony m.in. przez samorząd województwa warmińsko-mazurskiego – ogłaszany jest konkurs ofert w zakresie wsparcia realizacji zadań publicznych Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego o znaczeniu regionalnym realizowanych z wykorzystaniem środków finansowych zewnętrznych. Można więc powiedzieć, że środki samorządów na zapewnienie wkładu własnego do realizowanych przez organizacje pozarządowe projektów na rzecz społeczności lokalnej, rozwiązywania lokalnych problemów stanowią swoistą dźwignię tych przedsięwzięć. Warto także odnotować wartość dodaną funduszy wkładu własnego – poprzez wsparcie ze środków publicznych finansowania wkładu własnego przy realizacji projektu zyskuje się dodatkowe, zewnętrzne fundusze na realizację działań podejmowanych na danym terytorium i na rzecz danej społeczności. W tym wypadku nakłady finansowe wynoszą ok. 10-20% wkładu własnego do 80-90% środków pozyskanych przez organizację ze źródeł zewnętrznych.

Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie nie określa wprost zasad finansowania wkładów własnych, jednak zapisy dotyczące form współpracy organów administracji publicznej z organizacjami pozwalają na stworzenie takiego mechanizmu. W sytuacji gdy organizacja pozarządowa zdobywa środki zewnętrzne na realizację projektu, który mieści się w zadaniach własnych danej jednostki samorządu – może on współpracować z organizacją przy realizacji takiego zadania. Oznacza to także, że samorząd może wspierać finansowo to zadanie, w oparciu o otwarty konkurs ofert, i tym samym zabezpieczyć brakujący wkład własny na jego realizację.

Pożyczki, gwarancje i poręczenia

Jednostki samorządu terytorialnego (na podst. art. 5 ust. 8 ustawy o pożytku publicznym i o wolontariacie) mogą udzielać pożyczek, gwarancji, poręczeń organizacjom pozarządowym i innym podmiotom wskazanym w ustawie o pożytku publicznym i o wolontariacie na realizację zadań w sferze pożytku publicznego, na zasadach określonych w odrębnych przepisach. Wskazane instrumenty finansowe mogą wpłynąć na poprawę kondycji podmiotów ekonomii społecznej – przy rozpoczynaniu czy rozwijaniu prowadzonej już działalności (np. przy staraniu się o kredyt na zakup maszyn do wprowadzanej nowej produkcji).

Na Mazowszu działa 20 funduszy pożyczkowych i poręczeniowych skupionych w ramach Krajowego Systemu Usług. Wsparcie przez nich oferowane skierowane jest głównie do małych i średnich przedsiębiorstw. Fundusze te są prowadzone przez organizacje pozarządowe, organizacje pracodawców, agencje rozwoju lokalnego i często w swojej ofercie mają także wsparcie informacyjne, szkoleniowe i doradcze dla przedsiębiorców bądź osób chcących założyć działalność gospodarczą. Fundusze te nie mają żadnych preferencyjnych ofert dla podmiotów ekonomii społecznej. Jednym z przykładowych funduszy doręczeniowych otwartych na przedsiębiorców społecznych jest Działdowska Agencja Rozwoju SA., która w ramach Funduszu Gwarancyjnego udzieliła kilkunastu poręczeń dla powstających spółdzielni socjalnych.

Innym przykładem funduszu oferującego zwrotne instrumenty finansowe dla podmiotów ekonomii społecznej jest działający od 2009 r. Małopolski Fundusz Ekonomii Społecznej. Kapitał Funduszu wynosi 510 tys. zł, a jego fundatorami byli: Bank Gospodarstwa Krajowego SA, Małopolska Agencja Rozwoju Regionalnego SA, Krajowski Bank Spółdzielczy, Towarzystwo Inwestycji Społeczno-Ekonomicznych SA, Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej. Do marca 2012 r. Małopolski Fundusz Ekonomii Społecznej udzielił 70 poręczeń na kwotę ok. 2 mln 630 tys. zł i wsparł założenie 16 spółdzielni socjalnych, których zatrudnienie znalazło 119 osób. Poręczenia Funduszu skierowane są do różnorodnych podmiotów, niezależnie od ich formy prawnej, które w swej działalności kierują się celami

społecznymi. Poręczenia dotyczą kredytów, pożyczek, dotacji, w tym na wkład i wyposażenie spółdzielni socjalnej, zobowiązań wynikających z transakcji handlowych, finansowania wadium w przetargu, finansowania pomostowego dla projektów współfinansowanych ze środków UE. Standardowo poręczenie obejmuje do 70% wartości zobowiązania, lecz w szczególnie uzasadnionych przypadkach gdy w grę wchodzi cele społeczne, może wzrosnąć nawet do 100%. Kwota poręczenia dla jednego podmiotu wynosi średnio do ok. 50 tys. zł (10% kapitału funduszu). Większe poręczenia obsługiwane są we współpracy z innymi poręczycielami. Maksymalny okres poręczenia to pięć lat, a wymagane zabezpieczenia to weksel in blanco wraz z deklaracją wekslową oraz ewentualna zgoda współmałżonka.

Trendy w zakresie wspierania podmiotów ekonomii społecznej wskazują, że zwrotne instrumenty finansowe będą jednym z głównych instrumentów wsparcia, m.in. w latach 2012 – 2015 przewidziane jest uruchomienie krajowego pilotażowego programu pożyczkowo-poręczeniowego dla przedsiębiorców społecznych. Regionalne fundusze oparte o zwrotne instrumenty finansowe powinny oferować minimum trzy podstawowe produkty: a) małe pożyczki dla małych lub nowotworzonych przedsiębiorstw społecznych, b) pożyczki pomostowe dla podmiotów ekonomii społecznej realizujących projekty finansowane z funduszy strukturalnych UE i innych funduszy, c) finansowanie inwestycji realizowanych przez przedsiębiorstwa społeczne.

Klauzule społeczne

Zakupy dokonywane w ramach zamówień publicznych od 2009 roku mogą być oparte także o tzw. klauzule społeczne, w ramach których możliwe jest wymaganie od wykonawców zatrudniania osób wykluczonych z rynku pracy (art. 29 ust. 4 Ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo zamówień publicznych, Dz. U. z 2004 r., Nr. 19, poz. 177 z późn. zm.) bądź zatrudniania osób niepełnosprawnych (art. 22 ust. 2 ustawy). Zamawiający może więc stosować preferencje dot. wykonawców stosujących instrumenty wspomagające pracowników w szczególności należących do grup wykluczonych z rynku pracy. W opisie przedmiotu zamówienia mogą znaleźć się wymagania dotyczące:

- zatrudniania osób: bezrobotnych lub młodocianych w celu przygotowania zawodowego, niepełnosprawnych, innych niż wyżej określone, o których mowa w przepisach o zatrudnieniu socjalnym lub we właściwych przepisach państw członkowskich Unii Europejskiej lub Europejskiego Obszaru Gospodarczego utworzenia funduszu szkoleniowego z przeznaczeniem na finansowanie lub współfinansowanie kształcenia ustawicznego pracowników i pracodawców bądź zwiększenia wpłat na jego rzecz.

Klauzula dotycząca osób niepełnosprawnych daje możliwość ograniczenia zamówienia publicznego do wykonawców zatrudniających 50% pracowników niepełnosprawnych.

Klauzule społeczne wprowadziła dyrektywa 2004/17/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dn. 31 marca 2004 r. dotycząca koordynacji procedury udzielania zamówień przez podmioty działające w sektorze gospodarki wodnej, energetyki, transportu i usług pocztowych oraz Dyrektywa 2004/18/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 31 marca 2004 r. w sprawie koordynacji procedur udzielania zamówień publicznych na roboty budowlane, dostawy i usługi. Zgodnie z ich zapisami zamawiający mogą określić szczególne warunki odnoszące się do realizacji danego zamówienia, pod warunkiem, że są one zgodne z prawem wspólnotowym oraz że są podane w ogłoszeniu dotyczącym zamówienia lub w jego specyfikacji. Warunki dotyczące realizacji zamówienia mogą w szczególności odnosić się do kwestii społecznych oraz ochrony środowiska. Kryteria, które mogą być stosowane przy zamówieniu mogą dotyczyć wymagań społecznych, np. zatrudnienia przy realizacji zamówienia osób znajdujących się w szczególnie niekorzystnej sytuacji na rynku pracy. Dyrektywy dają także możliwość stosowania specjalnych warunków dla zamówień w zakładach pracy chronionej i w ramach programów pracy chronionej, które przyczyniają się do integracji lub reintegracji osób niepełnosprawnych na rynku pracy. Klauzule społeczne to szczególne wyłączenia od ogólnych zasad zamówień publicznych. Wyłączenia te dotyczą realizacji istotnych celów społecznych.

Zapisy określone w ustawie Prawo zamówień publicznych umożliwiają więc samorządom zakup usług i towarów oferowanych przez podmioty ekonomii społecznej, w ramach prowadzonej przez nie działalności gospodarczej, zatrudniające osoby będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Stosując tą możliwość samorzady mogą przyczyniać się do wzmacniania celów społecznych w zakresie przeciwdziałania bezrobociu i aktywizacji zawodowej osób z danej społeczności lokalnej.

Dodatkowo stosowanie klauzul społecznych przez samorząd regionalny i samorzady lokalne może być jednym z instrumentów wspierania przedsiębiorczości społecznej. Stosując dozwolone prawem preferencje w zamówieniach społecznych samorzady stymulują także lokalną przedsiębiorczość społeczną co jest zgodne z zasadą społecznie odpowiedzialnego samorządu. W przypadku stosowania klauzul społecznych w zamówieniach publicznych samo wskazanie preferencji przy wyborze wykonawcy nie zwalnia zamawiającego ze stosowania kryteriów dotyczących ceny i jakości wykonania zamówienia. Oznacza to, że podmioty ekonomii społecznej nie są zwolnione bądź ulgowo traktowane w zakresie wywiązywania się z dostarczania dobrej jakości usług czy towarów. W obszarze zlecania zadań w drodze przetargów jedyna różnica między podmiotami ekonomii społecznej a innymi podmiotami gospodarczymi odnosi się do społecznych celów jakie one realizują.

Jak dotąd klauzule społeczne nie są powszechnie wykorzystywane przez samorzady. Wykorzystały je już instytucje samorządowe w Gdańsku, Brzezinach, Wrocławiu, Byczynie, Lubiczu, Bydgoszczy, Toruniu, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie. Najczęściej klauzule w zamówieniach publicznych dotyczyły usług porządkowych, pielęgnacji zieleni i usług cateringowych. Obecnie samorzady Gdańska i Łodzi pracują nad systemowymi rozwiązaniami dotyczącymi wprowadzenia stosowania klauzul społecznych przez podległe im instytucje samorządowe.

Trendy europejskie w zakresie stosowania zamówień publicznych wskazują, że wzmacnianie będą zamówienia odnoszące się do stosowania w zamówieniach aspektów

społecznych. Wskazuje na to przygotowywana dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie zamówień publicznych.

Partnerstwa lokalne

Idea partnerstw lokalnych opiera się na koncepcji rozwoju społeczności lokalnych przy wykorzystaniu posiadanych różnorodnych, lecz nie zawsze zauważalnych zasobów. Działania na rzecz wspólnoty lokalnej oparte o współdziałanie różnych podmiotów, o rewitalizację społeczną, aktywizację lokalną są jedną z podstawowych form działalności w ekonomii społecznej. Partnerstwa lokalne są tworzone m.in. w oparciu o jednostki samorządu terytorialnego, podmioty ekonomii społecznej, podmioty z sektora biznesu. Tego typu partnerska współpraca ma długofalowo wpływać na rozwój społeczności lokalnej. Partnerstwa odgrywają ogromną rolę przede wszystkim w społeczeństwach marginalizowanych i zdegradowanych. Współpraca międzysektorowa w społeczności lokalnej (głównie oparta o jednostki samorządu terytorialnego i podmioty z sektora ekonomii społecznej) owocuje efektywniejszym pozyskiwaniem zewnętrznych środków finansowych dla rozwoju gminy, powiatu czy województwa (np. w gminie Liw partnerstwo lokalne pozyskało aż osiem dotacji ze źródeł pozagminnych na realizację własnych projektów społecznych).

Partnerstwa lokalne na rzecz rozwoju przedsiębiorczości społecznej poprzez swą różnorodność i potencjał (partnerzy reprezentujący równe sektory – publiczny, pozarządowy, prywatny) mogą skutecznie wspierać inicjatywy lokalne oparte o aktywność samych mieszkańców. W takim wypadku partnerstwo ma tworzyć warunki dla jak najkorzystniejszego rozwoju osób wykluczonych bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym, podmiotów działających na rzecz aktywizacji społecznej i zawodowej tych osób.

Działania wspierające powstawanie i działanie podmiotów ekonomii społecznej

Mając na uwadze fakt, że podmioty ekonomii społecznej są tworzone w oparciu o osoby wykluczone społecznie bądź zagrożone wykluczeniem, niezbędne jest wspieranie ich w podejmowaniu aktywności zawodowej i społecznej. Jednym z przejawów aktywizacji tej

grupy osób jest podejmowanie działań zmierzających do uzyskania zatrudnienia – zdobycia miejsc pracy lub jego utworzenia. Osoby z kręgu wykluczenia społecznego mogą zakładać spółdzielnię socjalną, organizację pozarządową. Działania, oparte o aktywność ekonomiczną na rzecz tej grupy osób mogą być podejmowane przez organizacje pozarządowe tworzące np. warsztat terapii zajęciowej, zakład aktywności zawodowej, spółkę z o.o. non profit, spółdzielnię socjalną osób prawnych, centrum integracji społecznej czy klub integracji społecznej. We wszystkie te działania zaangażowane są osoby znajdujące się w trudnej sytuacji na rynku pracy – jako pracownicy (np. w ZAZ, spółce, spółdzielni socjalnej osób prawnych) bądź jako osoby, na rzecz których podejmowane są działania wspierające i aktywizujące z nawiązywania stosunku pracy (np. WTZ, CIS, KIS).

Animowanie powstawania i rozwoju podmiotów ekonomii społecznej może więc być jednym z działań wspieranych przez samorząd lokalny i regionalny. Inicjatywa ta powinna wpływać z przekonania samorządu, że przedsiębiorstwa ekonomii społecznej wpływają na zmniejszenie bezrobocia w gminie, powiecie czy regionie, wzmacniają wspólnoty lokalne (działają na rzecz całej społeczności, podejmują działania wykraczające dalej niż tylko działalność gospodarcza), promują poczucie odpowiedzialności społecznej na szczeblu lokalnym (budują wspólnotę w oparciu o kształtowanie konsumentów odpowiedzialnych społecznie, uczą inwestować w przedsięwzięcia przynoszące zyski mierzone w wymiarze społecznym).

Tworzenie i prowadzenie podmiotów ekonomii społecznej, czy to przez organizacje pozarządowe, czy przez osoby z wykluczone bądź zagrożone wykluczeniem społecznym, wymaga specjalistycznej wiedzy i umiejętności w zakresie prowadzenia przedsięwzięcia ekonomicznego w obszarach m.in.: zarządzania finansami, zarządzania zasobami ludzkimi, planowania strategicznego, marketingu. Nabywanie i rozwijanie tej wiedzy i kompetencji powinno być oparte o specjalistyczny system wsparcia ukierunkowany na tworzenie i prowadzenie podmiotów ekonomii społecznej. Tworzenie instytucji oferujących wsparcie, w tym doradztwo na rzecz sektora ekonomii społecznej, rozpoczęto na większą skalę w obecnym okresie programowania w ramach projektów realizowanych w priorytecie VII.

Promocja integracji społecznej w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (działanie 7.2, poddziałanie 7.2.2. Wsparcie ekonomii społecznej). Dodatkowo w ramach realizowanego obecnie ogólnopolskiego projektu systemowego „Zintegrowany system wsparcia ekonomii społecznej”, przyjęta została definicja Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES), które spełniają kryteria niezbędne do tego, by skutecznie realizować wsparcie na rzecz już istniejących i powstających podmiotów ekonomii społecznej. Przyjęto, że budowanie trwałej infrastruktury wsparcia powinno opierać się na kompleksowo działających instytucjach lub organizacjach wspierających przedsięwzięcia z obszaru ekonomii społecznej.

Kompleksowość działań wspierających powinna polegać na:

- świadczeniu usług prawnych, księgowych i marketingowych na rzecz podmiotów ekonomii społecznej,
- prowadzeniu doradztwa,
- prowadzeniu szkoleń dostarczających wiedzy i umiejętności z zakresu m.in. zakładania i prowadzenia działalności w sektorze ekonomii społecznej,
- realizowaniu usług wspierających rozwój partnerstwa lokalnego, opartego na współpracy samorządu lokalnego i organizacji pozarządowych na rzecz ekonomii społecznej,
- promocji ekonomii społecznej i zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej.

W związku z planowanym od 2012r. nowym wskaźnikiem dla instytucji wspierających podmioty ekonomii społecznej w ramach Poddziałania 7.2.2. PO KL, tj. 44 ośrodków wsparcia ekonomii społecznej w skali całego kraju, które mają za zadanie zapewnić ciągłość funkcjonowania minimum 2 lata po zakończeniu projektu, jeszcze większej wagi nabierają przyjęte w ramach ZSWES kryteria definiujące OWES. Niezwykle istotne okazuje się więc wzmocnienie organizacji dysponujących potencjałem i możliwościami zapewnienia trwałości, ciągłości i kompleksowości wsparcia, a jednocześnie zadbanie o to, by zasięg terytorialny ich działania odpowiadał potrzebom lokalnym na poziomie powiatów. W ramach projektu „Zintegrowany system wsparcia ekonomii społecznej” wypracowywany jest system akredytacji i standaryzacji działania instytucji wsparcia ekonomii społecznej, który

ma wpłynąć na zapewnienie wysokiej jakości usług wspierających, zapewnienie porównywalności tych usług dla podmiotów ekonomii społecznej, uporządkowanie organizacyjne i merytoryczne funkcjonowania ośrodków wsparcia. Docelowo planowane jest powiązanie akredytacji z możliwością pozyskiwania środków publicznych.

Od 2011 r. na Mazowszu zadaniem Instytucji Pośredniczącej PO KL jest przyjęcie systemowych rozwiązań w zakresie wspierania sektora ekonomii społecznej. Istotną kwestią w tym obszarze jest zapewnienie wsparcia na rzecz tworzenia i funkcjonowania w woj. mazowieckim Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej o równomiernym rozkładzie geograficznym oraz podjęcie działań zmierzających do zapewnienia trwałości stworzonej sieci. Spośród wniosków złożonych w odpowiedzi na konkurs do realizacji wyróżniony zostanie 1 projekt na jeden subregion. Wprowadzono zasadę zawężenia obszaru realizacji projektów do jednego subregionu oraz warunek poddania się akredytacji mającej na celu zweryfikowanie wypełnienia standardów działania instytucji ekonomii społecznej.

KOŃCOWE KONKLUZJE I REKOMENDACJE

Opracowana Strategia będzie miała charakter programu rozwoju województwa. W związku z tym powinna wpisywać się w zapisy celów strategicznych województwa mazowieckiego. Zagadnienia dotyczące ekonomii społecznej muszą więc znaleźć się w strategii rozwoju województwa lub co najmniej odwoływać się do zapisów tej strategii. Ekonomia społeczna i jej rozwój jest tu jednym z narzędzi realizacji celów strategii. Wpisanie tych zagadnień w dokumenty strategiczne województwa może odbywać się w ramach ich okresowej aktualizacji bądź przy tworzeniu nowych dokumentów obowiązujących na kolejne okresy programowania.

Tworzenie Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Mazowieckim musi odbywać się w oparciu o zapisy Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa (Dz. U. z 1998 r., Nr 91, poz. 576 z późn. zm.) oraz zgodnie z zasadami prowadzenia polityki rozwoju. Przygotowanie Strategii powinno być zakończone przyjęciem

przez Zarząd Województwa dokumentu strategicznego i wpisaniem go w politykę rozwojową województwa.

Strategia Rozwoju Ekonomii Społecznej nie może obejmować okresu dłuższego niż okres realizacji „Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020”. Zaleca się, aby przy wyznaczaniu okresu, na który będzie przygotowywana Strategia Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Mazowieckim uwzględniono obecnie trwające prace nad aktualizacjami dokumentów w regionie. Dodatkowo należy przewidzieć okresową aktualizację Strategii w oparciu o szerokie konsultacje oraz prowadzoną systematycznie ewaluację jej realizacji w oparciu o m.in. monitoring założonych wskaźników.

Diagnoza powinna dotyczyć działań, które dotychczas realizowano w obszarze wsparcia, rozwoju i promocji ekonomii społecznej w województwie mazowieckim. Opracowując diagnozę należy zwrócić uwagę na następujące kwestie:

- ekonomia społeczna jest obecnie postrzegana powszechnie w politykach publicznych jako narzędzie integracji społecznej i rynku pracy, rzadko natomiast jako narzędzie autentycznego rozwoju lokalnego rozumianego całościowo, a nie w ujęciu jednostkowym czy grupowym. Zjawisko ekonomii społecznej wymaga wydobycia kluczowej dla społeczności lokalnych, a często pomijanej, funkcji rozwojowej łączącej całe środowiska i różne sektory we wspólnych przedsięwzięciach rozwojowych, w dostarczaniu potrzebnych lokalnemu środowisku usług (społecznych, transportowych, wytwórczych, innych) oraz produktów
- w przedsiębiorczości społecznej funkcjonuje zróżnicowana gama podmiotów ekonomii społecznej, przekraczająca zarówno grupę „tradycyjnych” podmiotów ekonomii społecznej (organizacje pozarządowe, spółdzielnie), jak i nowopowstałych ze sfery socjalnej (spółdzielnie socjalne, WTZ, ZAZ, KIS, CIS) oraz działających w oparciu o partnerstwa lokalne, spółki wodne, klastry i inne porozumienia publiczno-społeczno-prywatne
- realizacja efektu społecznego, czy wręcz socjalnego ekonomii społecznej wymaga takich nakładów finansowych, które w ujęciu transakcyjnym stanowią przewagę

poniesionych kosztów nad oczekiwanym zyskiem – społecznym i ekonomicznym, gospodarczym.

Charakter Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej powinien być przekrojowy. Zgodnie z wymogami określonymi w art. 11 ust. 2 ustawy o samorządzie województwa polityka rozwoju województwa opiera się o:

- tworzenie warunków rozwoju gospodarczego, w tym kreowanie rynku pracy
- utrzymanie i rozbudowę infrastruktury społecznej i technicznej o znaczeniu wojewódzkim
- pozyskiwanie i łączenie środków finansowych: publicznych i prywatnych, w celu realizacji zadań z zakresu użyteczności publicznej
- wspieranie i prowadzenie działań na rzecz podnoszenia poziomu wykształcenia obywateli
- racjonalne korzystanie z zasobów przyrody oraz kształtowanie środowiska naturalnego, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju
- wspieranie rozwoju nauki i współpracy między sferą nauki i gospodarki, popieranie postępu technologicznego oraz innowacji
- wspieranie rozwoju kultury oraz sprawowanie opieki nad dziedzictwem kulturowym i jego racjonalne wykorzystywanie
- promocja walorów i możliwości rozwojowych województwa
- wspieranie i prowadzenie działań na rzecz integracji społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu.

Projektowana Strategia Rozwoju Ekonomii Społecznej wpisuje się w wymienione obszary programowania strategicznego województwa i powinna być dokumentem przekrojowym. Jej przekrojowość obejmuje takie obszary jak np.: rozwój gospodarczy, partnerstwa na rzecz rozwoju lokalnego i regionalnego, wspieranie aktywności obywatelskiej, innowacje, usługi społeczne, działalność na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu.

Podejście do ekonomii społecznej powinno więc obejmować jej wielowątkowość, różnorodność i możliwości w aktywizowaniu i rozwoju wspólnot lokalnych. Należy przy tym pamiętać, że ekonomia społeczna nie zawęży się tylko do rynku pracy i aktywizacji społecznej. Wskazane byłoby włączenie zagadnień związanych z przedsiębiorczością społeczną do nurtu polityki rozwojowej związanej z przedsiębiorczością i rozwojem gospodarczym. Sama idea ekonomii społecznej jest zakorzeniona w obszarze działalności gospodarczej, wypracowywania zysków, ale przy realizacji określonych celów społecznych, co wpływa na wartość dodaną przedsięwzięć ekonomicznych.

Włączenie zagadnień związanych z ekonomią społeczną do wojewódzkich dokumentów strategicznych takich jak m.in.:

- Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2020 roku (rekomendujemy odejście od zawężania myślenia strategicznego w obszarze rozwiązywania problemów społecznych jedynie do sfery polityki społecznej)
- Wojewódzka Strategia w zakresie Polityki Społecznej dla województwa mazowieckiego na lata 2005-2013
- Regionalna Strategia Innowacji dla Mazowsza 2007-2015
- Strategia e-Rozwoju dla Województwa Mazowieckiego na lata 2007 – 2013
- Strategia rozwoju turystyki województwa mazowieckiego na lata 2007-2013
- Regionalny Plan Działań na rzecz Zatrudnienia.

Tworzenie Strategii

W przygotowywanie Strategii Rozwoju Ekonomii Społecznej należy zaangażować, obok przedstawicieli jednostek organizacyjnych Urzędu Marszałkowskiego, MCPS, także przedstawicieli sektora ekonomii społecznej. Przy zachowaniu partycypacyjnego modelu przygotowywania Strategii ważne jest, aby zachowana była reprezentatywność sektora ekonomii społecznej, aby w pracach zespołu przygotowującego dokument uczestniczyli przedstawiciele różnorodnych podmiotów ekonomii społecznej, jak i instytucji ich wspierających (w tym ośrodków wsparcia ekonomii społecznej).

Rekomendacje do wdrażania strategii rozwoju ekonomii społecznej i obszarów wsparcia

Rola Obserwatorium Integracji Społecznej na Mazowszu i działalność badawcza

Należałoby rozważyć prowadzenie stałego monitoringu oraz badań sektora ekonomii społecznej w województwie mazowieckim. Badania te mogłyby wchodzić w zakres prac Obserwatorium Integracji Społecznej, które w swych zadaniach ma monitorowanie działalności instytucji sprzyjających aktywnej integracji, analizowanie skuteczności realizowanych projektów i stosowanych form pomocy przez instytucje aktywnej integracji.

Działalność badawcza dotycząca ekonomii społecznej na Mazowszu mogłaby także opierać się na analizie pomiaru społecznego wpływu podmiotów ekonomii społecznej. Wpływ ten odnosi się do społecznego zwrotu z inwestycji (*social accounting*) i rachunku wyników. Badania nad tym aspektem funkcjonowania przedsiębiorczości społecznej mogłyby pomóc szacować koszty prowadzenia polityki redystrybucji świadczeń socjalnych dla osób korzystających ze wsparcia systemu pomocy społecznej oraz wsparcia pochodzącego z instytucji rynku pracy. Wychodząc od założenia, że ekonomia społeczna może wpływać na zmniejszenie wydatków publicznych poprzez aktywizację zawodową osób pozostających bez pracy (w efekcie doprowadzenie do zatrudnienia osób korzystających dotychczas ze świadczeń dla osób bezrobotnych).

Dodatkowo do działań Obserwatorium w zakresie upowszechniania innowacyjnych i skutecznych rozwiązań w zakresie pomocy społecznej należałoby włączyć także obszary związane z ekonomią społeczną. Działania te mogłyby obejmować m.in. promocję ekonomii społecznej jako narzędzia rozwiązywania problemów społecznych, prezentacje dobrych praktyk w tym zakresie.

Warto też rozważyć wskazanie innego podmiotu odpowiedzialnego za realizację tych zadań lub też ograniczyć się jedynie do wskazania konieczności działalności analityczno-badawczej w tym zakresie, bez sugerowania na tym etapie odpowiedzialnego za to podmiotu.

Działalność upowszechniająca, informacyjna oraz wspierająca

W województwie mazowieckim nie zakorzeniła się jeszcze wśród przedstawicieli administracji publicznej szczebla samorządu lokalnego i regionalnego świadomość dotycząca roli ekonomii społecznej w rozwoju środowisk lokalnych i regionu. Działalność informacyjna dotycząca form i roli ekonomii społecznej, wykorzystania jej do rozwoju i wzmacniania potencjału lokalnego, wspierania aktywizacji społecznej i zawodowej osób z grup wykluczonych powinna być ukierunkowana do przedstawicieli samorządów (lokalnych, jak i regionalnego), mieszkańców województwa (potencjalnych uczestników sektora ekonomii społecznej i jego odbiorców – czy to jako podmiotów, na rzecz których działają przedsiębiorstwa społeczne, czy jako odbiorców i konsumentów produkowanych przez nie dóbr i usług).

Dodatkowo niezwykle istotne jest kontynuowanie działań zmierzających do budowania na terenie woj. mazowieckiego stabilnego i wyspecjalizowanego systemu wsparcia sektora ekonomii społecznej w oparciu o ośrodki wsparcia ekonomii społecznej. Wydaje się, że optymalne byłoby więc prowadzenie pięciu OWES oferujących kompleksowe wsparcie doradcze na poziomie subregionów. Docelowo ośrodki te miałyby tworzyć zintegrowany system wsparcia na poziomie województwa oparty o system krajowej certyfikacji OWES. Bieżąca działalność OWES mogłaby być finansowana ze środków publicznych, w tym środków samorządu województwa przeznaczanych na rozwój gospodarczy i pobudzanie inicjatyw w tym zakresie, jak i przeciwdziałanie bezrobociu.

Rolę stymulującą w zakresie tworzenia i rozwijania przyjaznego otoczenia ekonomii społecznej na poziomie regionalnym może przyjąć administracja publiczna. Działania te mogą dotyczyć także propagowania i wspierania tworzenia partnerstw i sieci współpracy w obszarze ekonomii społecznej – począwszy od działań edukacyjnych, poprzez promocję dobrych praktyk i rozwiązań w tym zakresie, animowanie powstawania klastrów z działem podmiotów ekonomii społecznej uwłaczanie ich do już funkcjonujących sieci współpracy. Dodatkowo należałoby rozważyć możliwość animowania włączania do współpracy międzysektorowej także szkół wyższych podejmujących działania naukowe w obszarze współpracy lokalnej, rozwoju przedsiębiorczości.

W kontekście upowszechniania i promocji należy zastanowić się nad wyborem w tekście dokumentu strategicznego konkretnych rozwiązań jako „dobrych praktyk”, ponieważ

może nasuwać to skojarzenia „dlaczego te, a nie inne przedsięwzięcia zasłużyły na uwagę, podczas gdy są jeszcze inne”. Może zatem formułę prezentowania dobrych praktyk przenieść do „chmurek” lub tabeli, albo ograniczyć prezentowane dobre praktyki do terenu Mazowsza, co byłoby nie tylko ciekawe, ale w tej sytuacji uzasadnione i inspirujące.

Zwiększenie roli podmiotów ekonomii społecznej przy zakupie dóbr i usług przez administrację publiczną szczebla samorządu regionalnego i lokalnego

Sektor publiczny (samorządy lokalne i regionalne) mogą stać się istotnymi konsumentami towarów i usług wytwarzanych w ramach ekonomii społecznej. Usługi cateringowe, zakup kartek okolicznościowych, usługi poligraficzne, sprzątające, remontowo-budowlane na rzecz instytucji publicznych w województwie mazowieckim mogą być zlecane podmiotom ekonomii społecznej (spółdzielni socjalnych, organizacji pozarządowych, ZAZ, CIS). Możliwość preferencyjnego traktowania przedsiębiorstw społecznych w zamówieniach publicznych dają klauzule społeczne, których większe wykorzystanie będzie możliwe w oparciu o przygotowywany na szczeblu krajowym wzorzec zamówienia publicznego z użyciem klauzuli społecznej. Wykorzystywanie narzędzi finansowych dla wspierania ekonomii społecznej

Niezwykle istotne jest tworzenie rozwiązań i wsparcia dla powstawania oraz rozwoju podmiotów ekonomii społecznej w województwie mazowieckim. System wsparcia powinien być budowany w oparciu o m.in. udzielanie poręczeń (formy zabezpieczeń zaciąganych zobowiązań), pożyczek i kredytów dla podmiotów ekonomii społecznej (tzw. zwrotne instrumenty finansowe).

Istotną rolę w tym zakresie mógłby odegrać Mazowiecki Regionalny Fundusz Pożyczkowy Sp. z o.o. przygotowując ofertę dla podmiotów ekonomii społecznej oraz osób i podmiotów zamierzających uruchomić przedsiębiorstwo społeczne. Mazowiecki Regionalny Fundusz Pożyczkowy został powołany m.in. w celu wspierania przedsiębiorczości i ograniczania bezrobocia na terenie woj. mazowieckiego. Obecnie Fundusz oferuje pożyczki dla mikro, małych i średnich przedsiębiorstw oraz osób rozpoczynających działalność

gospodarczą oraz osobom bezrobotnym i absolwentom, którzy rozpoczynają działalność gospodarczą przed podpisaniem umowy pożyczki. Wskazane jest, aby Fundusz jako podmiot utworzony przez samorząd województwa mazowieckiego realizujący cele społeczne związane z rozwojem gospodarczym regionu poszerzył swą ofertę także o instrumenty finansowe dla podmiotów ekonomii społecznej i osób chcących założyć np. spółdzielnię socjalną.

Obok oferty zwrotnych instrumentów finansowych skierowanych do podmiotów ekonomii społecznej należałoby rozważyć utworzenie funduszu wkładu własnego dla organizacji pozarządowych i podmiotów wskazanych art. 3 ust. 3 ustawy o pożytku publicznym i o wolontariacie. Fundusz ten miałby funkcjonować na poziomie regionalnym. Samorząd wojewódzki tworząc fundusz mógłby skuteczniej wspierać zadania publiczne realizowane na tym szczeblu.

Rekomendacje specyficzne dla województwa mazowieckiego

Z pewnością poważnego rozbudowania w przyszłej Strategii wymaga część dotycząca ogólnej charakterystyki województwa mazowieckiego. Jeśli strategia ma być rzeczywiście dokumentem wskazującym kierunki rozwoju ekonomii społecznej na Mazowszu, musi ona pokazywać korzyści i zagrożenia związane z tym regionem, w tym:

- bardzo mocny kontrast (pod niemal wszystkimi względami społeczno-ekonomicznymi: bezrobocie, zatrudnienie, PKB na mieszkańca, saldo migracji, wysokość zarobków itd.) między aglomeracją warszawską a resztą Mazowsza.
- duża liczba organizacji pozarządowych (szczególnie w Warszawie), wiele z nich działa jednak na poziomie ogólnopolskim a nie regionalnym czy lokalnym.
- duża liczba awysoko wykwalifikowanych pracowników, którzy mogą być zarówno dobrymi klientami, jak i – w specyficznych warunkach – silnym wsparciem kadrowym dla przedsiębiorstw społecznych.
- wysokie zarobki oraz wysokie wykształcenie pracujących, co może przekładać się na ponad przeciętną liczbę świadomych klientów ceniących odpowiedzialne społecznie zakupy (co może ułatwić promowanie ekonomii społecznej).

- stosunkowo łatwy dostęp do stolicy województwa z jego odległych zakątków (przy jednoczesnym sporym udziale miejsc, które są upośledzone transportowo).
- duży udział (w liczbach względnych, a w wielu miejscach również procentowo) obecnych i potencjalnych odbiorców usług społecznych.
- duża konkurencja w tych obszarach rynku, które szczególnie chętnie obsadzone są przez podmioty ekonomii społecznej (katering, usługi sprzątające, remonty...)

Warto rozważyć wyodrębnienie w ramach prac nad Strategią fragmentu odnoszącego się do specyfiki Warszawy, która w istotny sposób odróżnia się na tle społeczno-ekonomicznego pejzażu Mazowsza. Tym bardziej byłoby to wskazane z uwagi na toczące się obecnie prace nad uchwaleniem Wieloletniego programu współpracy m.st. Warszawy z instytucjami ekonomii społecznej na lata 2013-2015. W tym miejscu wypada jedynie wspomnieć, że Program ten wprowadza wieloletnie założenia finansowe oraz reguluje procedury wypracowywania podstawowych kierunków działania w sferze ekonomii społecznej we współpracy m. st. Warszawy z podmiotami ekonomii społecznej. Celem implementacji dokumentu jest rozwijanie stosowanych dotychczas form współpracy finansowej i pozafinansowej oraz zwiększenie skuteczności i efektywności relacji zachodzących między sektorem samorządowym i społecznym, w szczególności poprzez wdrożenie zintegrowanego systemu wsparcia IES wypracowanego w ramach projektu TORO – w poszukiwaniu skutecznych metod wsparcia instytucji ekonomii społecznej. Produktami finalnymi projektu TORO są: Instrument Finansowy w postaci systemu pożyczkowo/poręczeniowego wspierającego płynność finansową instytucji ekonomii społecznej (1), System Monitoringu Realizowanych Przedsięwzięć dotyczącego realizacji zadań publicznych ze zintegrowaną bazą danych o instytucjach ekonomii społecznej i ich udziale w konkursach i przetargach z różnych źródeł publicznych (2), Wieloletni program współpracy z instytucjami ekonomii społecznej wprowadzającego wieloletnie plany finansowe i wspólne procedury wypracowywania podstawowych kierunków działania (3) oraz Mechanizm Wsparcia instytucji ekonomii społecznej w prowadzeniu działalności pożytku publicznego, tak aby działania podmiotów łączyły w sobie stabilność finansowania zarówno w wymiarze gospodarczym, jak i działalności pożytku publicznego (4).

Warto także zastanowić się nad możliwością wskazania problemów i słabych punktów działania systemu reintegracji społeczno-zawodowej, m. in. rozdzielenia systemu reintegracji zawodowej na poziomie powiatu (Powiatowy Urząd Pracy) i reintegracji społecznej na poziomie gminy (Gminny/Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej).

BIBLIOTECZKA I PRZYDATNA LITERATURA

Arczewska M. (red.), Obszary działań i interwencji stycznych dla jednostek samorządu terytorialnego i instytucji ekonomii społecznej (organizacji pozarządowych). Raport z badania, wyd. WRZOS, Warszawa 2011

Białek J., Dzierzgwa R., Mackiewicz M., Perzanowska-Przychodzka E., Przybylska L., Siłuszek A., Sudak S., Więckowska E., Raport Polska 2011. Gospodarka - społeczeństwo - regiony (projekt), wyd. MRR, Warszawa 2011

„Diagnoza stanu zastanego w dziedzinie polityki, pomocy i integracji społecznej. Bilans otwarcia”, Obserwatorium integracji społecznej w województwie mazowieckim, wyd. MCPS, Warszawa 2011

Frączak P., Wygnański J. (red.), Polski model ekonomii społecznej. Rekomendacje dla rozwoju. Zaproszenie do dyskusji, wyd. FISE, Warszawa 2008

Frączak P., Myślenie o przyszłości ekonomii społecznej w Polsce, „FederalistKa”, nr 5, marzec 2011, wyd. OFOP i Kooperatywa Pozarządowa

Godlewska-Bujok B., Miżejewski C., Ustawa o spółdzielniach socjalnych. Komentarz, wyd. Departament Pożytku Publicznego, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2012

Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej – projekt: czerwiec 2012 r.

http://www.ekonomiaspoleczna.pl/files/wiadomosci.ngo.pl/public/korespondenci/porta_l_ekonomiaspoleczna/KPRES8.06.2012.pdf

Leś E. (red.), Gospodarka społeczna i przedsiębiorstwo społeczne. Wprowadzenie do problematyki, wyd. IPS UW, Warszawa 2008

Leś E., Nowa ekonomia społeczna. Wybrane koncepcje, „Trzeci sektor”, nr 2, wiosna 2005, wyd.: ISP

Leś E., Ołdak M. (red.), Przedsiębiorstwo społeczne w rozwoju lokalnym, Tom 2 Zeszytów Gospodarki Społecznej, wyd. Collegium Civitas, Instytut Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007

Miżejewski C., Polityka społeczna wobec sektora ekonomii społecznej, wyd. FISE, Warszawa 2006

Miżejewski C. (red.), Integracja społeczna i ekonomia społeczna w województwach: małopolskim, mazowieckim i świętokrzyskim. Raport wstępny w ramach projektu OECD "Improving Social Inclusion Capacity at Local Level", Warszawa 2009

Orłowska Z., Schimanek T. (red.), Przedsiębiorstwo społeczne w działaniu, Poradnik dla tych, którzy działają w przedsiębiorstwach społecznych, dla tych którzy chcą to robić, a także dla tych, którzy jeszcze o tym nie myśleli, wyd. WYG International, Warszawa 2009

Poprawa potencjału integracji społecznej na poziomie lokalnym poprzez ekonomię społeczną, Raport na temat Polski, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009

Przewłocka J., Polskie organizacje pozarządowe. Najważniejsze pytania, podstawowe fakty, wyd. Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2011

Schimanek T., Podstawowe informacje o klauzulach społecznych, wyd. Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2012

Skrzypiec R., Kasprzak T., Jewdokimow M., Biernat A., Gumkwoska M., Przedsiębiorstwo ekonomii społecznej w środowisku lokalnym, wyd. Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2008

Sztark M., Śliwiński M. (oprac.), Jak założyć przedsiębiorstwo społecznie zakorzenione lokalnie? Z doświadczeń projektu „W stronę polskiego modelu gospodarki społecznej – budujemy nowy Lisków”, wyd. Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce, Warszawa 2008

Wejcman Z., Partnerstwa dla przedsiębiorczości społecznej, wyd. Stowarzyszenie Biuro Obsługi Ruchu Inicjatyw Społecznych BORIS, Warszawa 2009